

„Helsinkami“ krok za krokem s Ladislavem Kudrnou

16.6.2025 - | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

(16. 6. 2025) - Konference, o níž bude řeč na následujících řádcích, pro mě nebyla jen pracovní událostí, ale i osobní zkušeností, která mi připomněla, proč má naše práce v Ústavu pro studium totalitních režimů hluboký smysl. Během několika dní jsem měl možnost naslouchat předním odborníkům, historikům i pamětníkům z různých zemí, sdílet s nimi zkušenosti, otázky i pochyby, a znovu si uvědomit, jak cenné je setkávat se tváří v tvář v době, která si často vystačí s distančním kontaktem.

(16. 6. 2025) – Konference, o níž bude řeč na následujících řádcích, pro mě nebyla jen pracovní událostí, ale i osobní zkušeností, která mi připomněla, proč má naše práce v **Ústavu pro studium totalitních režimů** hluboký smysl. Během několika dní jsem měl možnost naslouchat předním odborníkům, historikům i pamětníkům z různých zemí, sdílet s nimi zkušenosti, otázky i pochyby, a znovu si uvědomit, jak cenné je setkávat se tváří v tvář v době, která si často vystačí s distančním kontaktem.

Jako ředitel **Ústavu pro studium totalitních režimů** vnímám účast na podobných mezinárodních setkáních jako důležitou součást naší odborné a veřejné činnosti. Nejen kvůli výměně znalostí, ale i kvůli síťování spolupráce, zviditelnění práce českých historiků v mezinárodním kontextu a také kvůli tomu, že právě v rozhovorech a neformálních diskusích často vznikají nejcennější podněty pro další výzkum. Rozhodl jsem se podělit o své dojmy z jednotlivých dnů konference nejen proto, abych čtenářům přiblížil její obsah, ale také abych dal nahlédnout do přirozeného rytmu odborné práce, který se skládá nejen z psaní a čtení, ale také z naslouchání, pochybování a hledání společného jazyka. Věřím, že vás následující reflexe osloví – ať už jako historiky, studenty, kolegy, nebo jako občany, kterým záleží na tom, jak rozumíme své minulosti.

„Jako ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů vnímám účast na podobných mezinárodních setkáních jako důležitou součást naší odborné a veřejné činnosti.“

Den první, úterý 10. 6.

Účast na mezinárodní konferenci „Duch Helsinek“ v červnu 2025 pro mě představovala příležitost nejen konfrontovat různé přístupy k tématu lidských práv, občanské odvahy a odkazu Helsinského závěrečného aktu, ale především ověřit, nakolik jsou tato témata aktuální v dnešním kontextu ruské agrese proti Ukrajině a krizi demokratických institucí napříč Evropou. Kvalita příspěvků i úroveň diskusí potvrdily, že otázky obrany svobody, paměti a demokracie zůstávají zásadní.

Za mimořádně přínosné považuji úvodní panel věnovaný diplomatickému rozměru helsinského procesu. Historici, diplomaté i přímí svědci z řad bývalých státních představitelů (včetně Michaela Cotey Morgana, Kristiny Spohr a Martina Palouše) nabídli komplexní a erudovaný pohled na hranice i možnosti „měkké moci“ v období studené války. Panel připomněl, že právě civilní společnost a disidentské skupiny sehrály klíčovou roli při naplňování principů helsinského aktu – často navzdory nezájmu či odporu samotných států.

Vysokou odbornou úroveň měly také tematické bloky věnované roli náboženství, občanské statečnosti i reflexi lidských práv v současném evropském kontextu. Z hlediska ÚSTR bylo mimořádně cenné vystoupení Anny Šabatové, která připomněla nejen kontext vzniku Charty 77, ale i její mezinárodní přesah. Silný dojem na mne udělaly i příspěvky zástupců z Rumunska, Maďarska, pobaltských států či Ukrajiny – zejména proto, že jasně ukazují, jak se paměť represí i občanského odporu přetavuje do dnešní občanské angažovanosti, často v krajně obtížných podmínkách.

Den druhý, středa 11. 6.

Druhý den konference „Duch Helsinek“ se nesl ve znamení hlubší analýzy role diplomacie, náboženství a občanského odporu v rámci helsinského procesu. Jako historik jsem s uznáním sledoval úroveň odborných vystoupení, která přinášela nejen pečlivě podložené historické poznatky, ale také aktuální přesahy do současné geopolitické situace. Diskuse o roli církví, archivních pramenech i vztahu mezi bezpečností a svobodou ukázaly, že helsinská témata nejsou pouze historickou záležitostí, ale stále živou agendou.

Za vrchol dne však osobně považuji večerní koncert „Duch Helsinek v písni a kultuře“, který byl silným emocionálním kontrapunktem ke zbytku programu. Vystoupení legend undergroundové kultury – Vratislava Brabence, Ievy Akurātere, Stephana Krawczyka a Evy Turnové – dokázala s nevídanou intenzitou připomenout, že hudba byla v době totality nejen útočištěm, ale i zbraní. Jejich příběhy, propojené s hudebními ukázkami, přenesly posluchače do doby, kdy být umělcem znamenalo riskovat svobodu. Tento kulturní rámec nebyl pouhou vzpomínkou – byl důkazem, že duch občanské odvahy a autenticity je i po padesáti letech živý. Pro nás v ÚSTR to byla výzva: uchovávat nejen dokumenty a fakta, ale i emoce a lidské osudy, které tvoří skutečný základ historické paměti.

Den třetí, čtvrtek 12. 6.

Třetí den konference „Duch Helsinek“ byl tematicky rozkročen mezi reflexi lidských práv, občanské odvahy a procesů smíření s minulostí. Oceňuji, že program přirozeně propojil akademickou reflexi s konkrétními příklady práce paměťových institucí a občanských iniciativ. Panel „Svoboda, bezpečnost a lidská práva – tehdy a dnes“ pod vedením Hermanna Wentkera otevřel důležité otázky o tom, jak dnes vnímáme bezpečí a jak se historická zkušenost promítá do současného zápasu o práva jednotlivce. Vysokou úroveň měly zejména příspěvky Agnieszky Kosowicz a Maria Axinte, které přinesly autentické perspektivy z Polska a Rumunska.

Z mého pohledu byl však nejvýznamnějším momentem dne panel „Helsinské skupiny ve střední a východní Evropě“, kde zazněly hlasy těch, kteří v 70. a 80. letech reálně riskovali své životy kvůli obraně pravdy. Zvláště vystoupení Anny Šabatové a Myroslava Marynovyče přinesla silné osobní svědectví o tom, jak moc může jednotlivý čin ovlivnit dějiny. Pro ÚSTR je důležité, že právě tato část programu podtrhla význam dokumentace a zpřístupňování příběhů aktérů disentu, neboť bez nich zůstává historická paměť neúplná. Den tak ukázal, že „duch Helsinek“ není jen diplomatickým konceptem, ale i živým étosem občanské statečnosti a touhy po svobodě, který má co říct i dnešku.

Den čtvrtý, pátek 13. 6.

Závěrečný čtvrtý den konference „Duch Helsinek“ byl důstojným zakončením intenzivního čtyřdenního programu. Jako ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů oceňuji zejména panelovou diskusi „Kam se poděl Duch Helsinek?“, která se pokusila o kritickou bilanci odkazu Helsinské závěrečné úmluvy v kontextu současného geopolitického vývoje. Diskuse, již jsem se zúčastnil společně s R. Juknevičienė, T. Kuziem a dalšími, otevřela naléhavé otázky ohledně hodnoty

lidských práv v době, kdy čelíme zpochybňování demokratických institucí a pokračující ruské agresi vůči Ukrajině. I přes jistý skeptický tón bylo cítit, že „duch Helsinek“ má stále potenciál inspirovat – pokud mu dáme nový obsah, zakořeněný v aktuálních výzvách.

Zajímavý moment...

Velmi zajímavým momentem byl dopolední německy vedený program v prostorách německé farnosti, jehož vrcholem bylo vystoupení nositelky Nobelovy ceny míru Iriny Scherbakowové. V konverzaci s Katrin Göring-Eckardt zaznělo mnoho silných výpovědí o osobní i společenské odpovědnosti za zachování paměti represí a obraně historické pravdy. Tato část programu, ačkoli určená zčásti specifickému publiku, znovu připomněla, že historické vědomí je nutné pro udržení otevřené společnosti. Celý čtvrtý den tak posílil přesvědčení, že paměť, dialog a lidská práva tvoří propojený celek – a že jejich obrana zůstává naší společnou povinností.

Setkání ve dveřích...

Jedna u z úsměvných historek se odehrála během ranního přesunu na blok workshopů. Jak už to u akademických konferencí bývá, každý z účastníků se snaží působit důstojně a připraveně – což se však mívá účinkem, když se vám u vchodu do Univerzity v Helsinkách zasekne kabát do rotačních dveří. Mně se to stalo přímo před zraky kolegy z finského ministerstva zahraničí, který mi místo diplomatické zdrženlivosti pohotově přiskočil na pomoc s komentářem: „Tak takhle uvězněný byl Duch Helsinek naposledy v roce 1975.“ Zasmáli jsme se tomu – a pro mě to bylo milé připomenutí, že i na seriózních fórech je místo pro humor a lidskost.

Tahle drobná epizoda jako by symbolicky shrnovala celý čtvrtý den – byť jsme vedli vážné debaty o paměti, spravedlnosti a evropské bezpečnosti, neztratili jsme schopnost vnímat druhé lidi s nadhledem. A možná právě v tom spočívá skutečný „duch Helsinek“ – ve schopnosti spojovat, neztrácet důvěru a umět se i v těžkých tématech společně usmát.

<https://www.ustrcr.cz/helsinkami-krok-za-krokem-s-ladislavem-kudrnou>